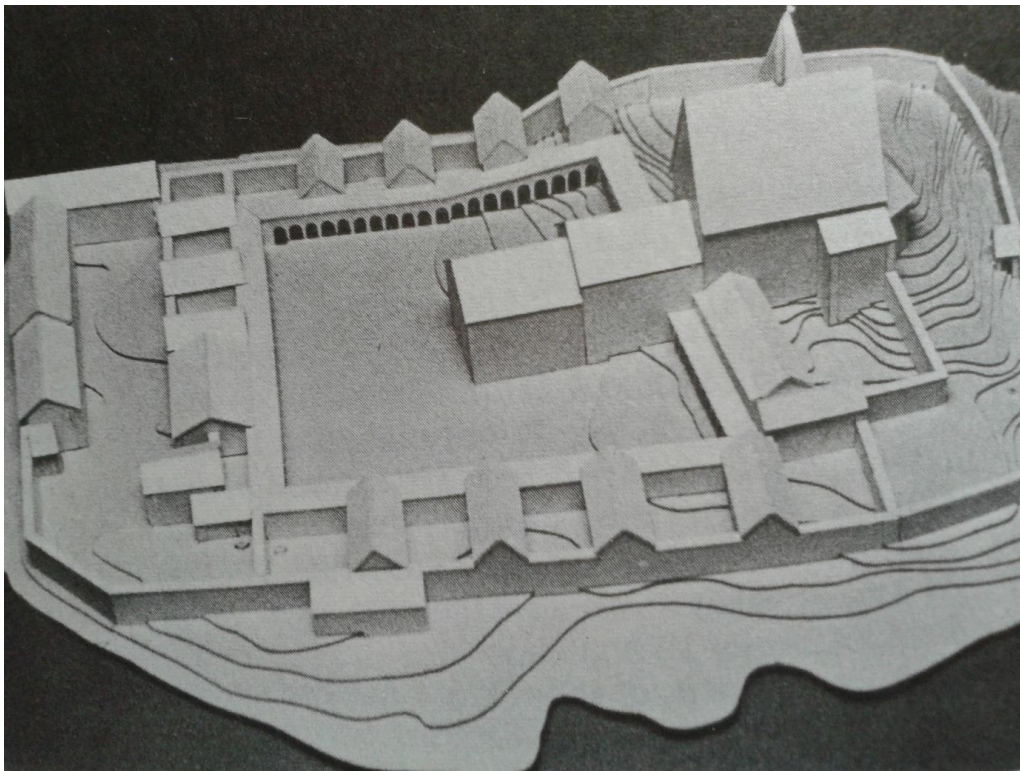

Mariefreds kloster - sist in och först ut

Under medeltiden fanns omkring ett sjuttioal kloster inom dåvarande Sveriges gränser, ett halvdussin av dessa i Sörmland. Sist tillkommet och först drabbat av klosterdöden var Monasterium Pacis Mariae, grundat 1493 eller 1494, uppfört på den kulle där Mariefreds kyrka reser sig över udden som är stadens välkomma i Gripsholmsviken.

Söndagen den nionde december 1525 bankade det på porten hos munkarna i Mariefreds kartusiankloster. Det var landets valde härskare Gustav Vasa som kom på besök. När han hade uträttat sitt ärende var det som om himlen rasat ned. Klosterkullen och den förfallna gårdsborgen Gripsholm tvärs över viken hade på felaktiga grunder donerats till dem, förklarade kungen och tillade att han betraktade mark och byggnader som arv och eget. Konventsledningen protesterade, det var ju på riksrådets begäran som orden fanns i landet. Men det kungliga beskedet var utan appell och det inte mer än drygt trettio år gamla klostrets dagar var räknade.

1. Modell från klostrets jubileumsår 1993 Mariefreds kartusianmunkar bodde i egna småhus. Deras stränga regel tillät dem inte att umgås eller tala med varandra. De ägnade sig åt

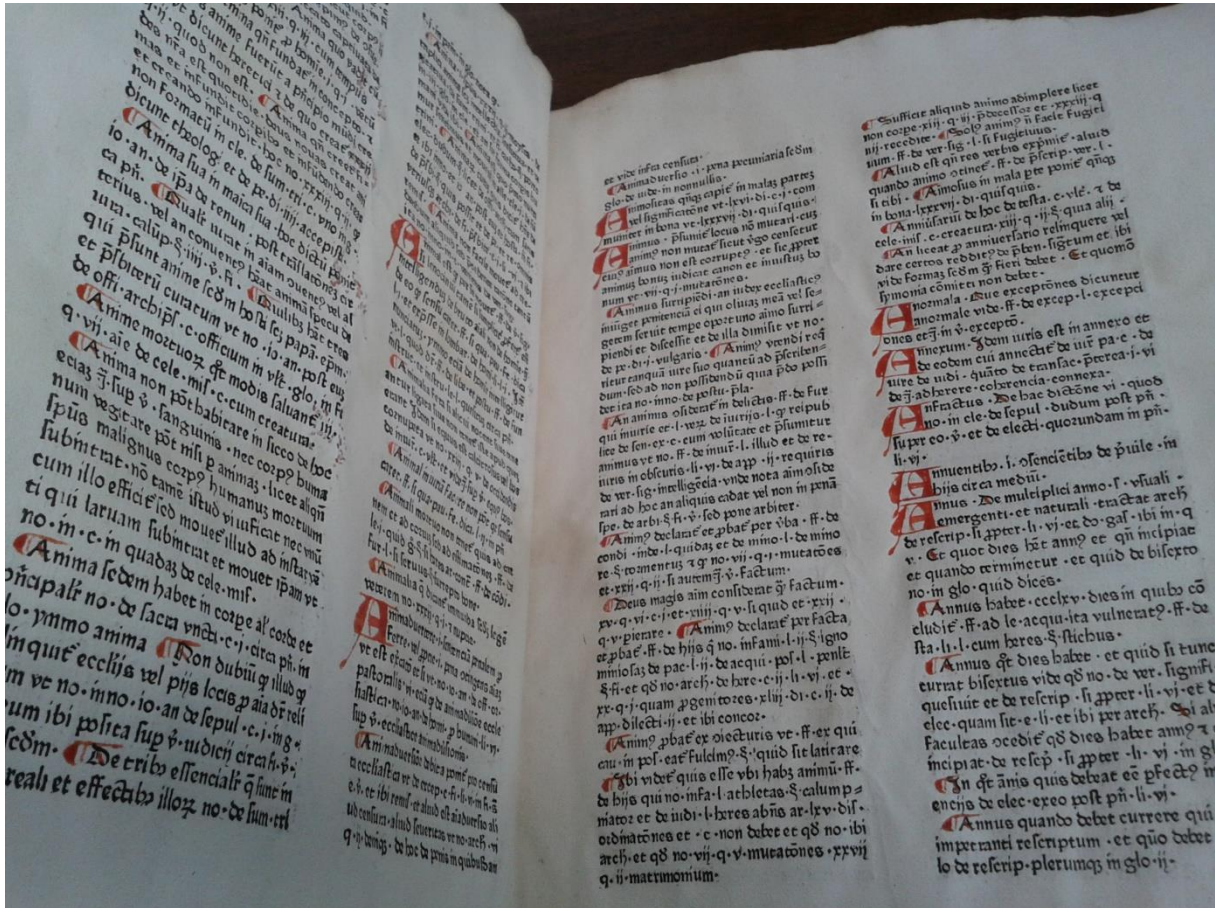
religiösa studier, andakt och bön, sommartid skötte var och en sin lilla trädgård. Om anläggningen hann bli färdigbyggd innan Gustav Vasa stängde den 1526 kan den ha haft detta utseende. Modell framtagen till jubileet 1993, nu i Multeum i Strängnäs.

År 1493 hade beslutet att inrätta Sveriges och Nordens enda kartusiankloster skapat enighet bland rikets herrar, nu hade det tidens tecken emot sig. Kravet på avveckling var inte primärt riktat mot kartusianernas verksamhet, men var ett genomtänkt drag för att komma åt det strategiskt viktiga godset Gripsholm. Den katastrof som drabbade det unga konventet blev ett slags genrep inför kommande storskaliga indragningar som beslutades på det famösa riksmötet i Västerås, sommaren 1527. Året innan hade Gustav Vasa, med inte helt glasklar argumentation, fått riksrådet att tänka som donatorn Sten Sture d.ä. ”skulle ha gjort om han inte varit barnlös”, och att Gripsholm då aldrig blivit klostergoods.

När Gustav Vasa som nybliven regent såg sig om efter en plats, inte för långt från Stockholm, som stödjepunkt och fäste för kungamakt och riksenhet hade hans blickar fallit på det inre av Gripsholmsviken. Området söder om Kärnbo kyrka var topografiskt gynnsamt med goda möjligheter till truppsammandragning och försvar. Resultatet av besöket på klosterudden i december 1525 lät vänta på sig. Innan planerna på iståndsättning av Gripsholm till befäst bostadsborg för kungafamiljen och hovet kunde komma igång hann det gå över tio år. Men i augusti 1537 började sten och tegel skeppas över viken och förvandla delar av klosteranläggningen till stenbrott.

Kartusiankloster finns för både munkar och nunnor, den stränga regel de lever efter började utformas år 1084 av den helige Bruno av Köln, som reaktion mot benediktinernas och cisterciensernas urholkade praktik. Den föreskriver lydnad, enkelhet, tystnad och förbud mot att förtära kött. Med sex likasinnade bröder sökte Bruno upp en otillgänglig dal vid Grenoble i sydöstra Frankrike, och byggde ur ingenting upp klosteranläggningen La Grande Chartreuse - ett av Frankrikes mest besökta turistmål. Kartusianernas regel har aldrig reformerats.

Mariefreds munkar levde ”avskilda från världen och från varandra” och ägnade sig åt andakt, religiösa studier och när så var möjligt trädgårdsskötsel. Enda undantag från tystnadsregeln var en gemensam söndagsmåltid med efterföljande promenad. Antalet klosterbröder fick vara maximalt sexton. Istället för att utöka egna konvent skulle kartusianerna grunda nya med de gamla som moderkloster.

2. Bokuppslag

Vocabularius juris, ett juridiskt uppslagsverk som 1496 skänktes till Mariefreds kloster av Gotman Rawensberg, kanik i Strängnäs. Den nästan två decimeter tjocka boken är tryckt 1474 och finns i Strängnäs Domkyrkobibliotek. Böcker tryckta före år 1500 är mycket eftersökta av samlare och går under beteckningen inkunabler.

Motiven till att installera en asketisk eremitorden i Sverige var både religiösa och politiska. Kyrkans och klostrens anseende var i gungning och andlighetens tjänare kritiserades för bristfällig moral. Ärkebiskop Jakob Ulfsson, Strängnäs biskopen Kort Rogge och biskop Vincent Henningsson i Skara hävdade att det behövdes en ren och otadlig förebild, för att inspirera trons tjänare att återupprätta moral och andlig resning. När Sten Sture på herredagen i Tälje (Södertälje)

sommaren 1493 kungjorde sin avsikt att inrätta ett kartusiankloster i landet, var för ovanlighetens skull riksföreståndare och ärkebiskop överens och drog åt samma håll.

Mariefreds kloster hade ett med teologisk litteratur ganska välförsett bibliotek. Konventet ägde också en mindre men komplett tryckeriutrustning som användes vid framställning av en av Sveriges första tryckta skrifter, dominikanmunken Alanus de Rupes (c:a 1428-1475) "Om nyttan av jungfru Marie psaltare". Återkommande inslag i klostrets korta historia var att välbeställda personer bekostade själamässor för att stärka sin ställning i evigheten, eller genom donation skaffade sig försörjning och omvårdnad i livets slutskede. År 1512 bekräftade klostrets prior broder Hans i en rättsprocess att Per Slatte, borgmästare i Stockholm, erlagt tvåhundra mark för mässor. I Stockholms stads tänkeböcker för åren 1504 till 1520 framgår att flera av stadens borgare hade ekonomiska band till kartusianerna. Bland dem apotekaren Cosmas och en Per Cristiernson som år 1515 var "ingeffuen broder i Cartusen". I en märklig notering från november 1493 meddelas att Sten Sture tillåtit en fånge att ingiva sig i Mariefred, för att där "ware en treel i alle sine lifdaga". Enligt Carl-Johan Clemedson, i boken "Kartusianklostret Mariefred vid Gripsholm" (1989), slutade ärkebiskop Ulfsson sina dagar i Pacis Mariae.

Vad kartusianerna inte förmådde, än mindre skapa, var att bidra till den sanna trons moraliska förnyelse. Trettio år var en alltför kort period, kartusianorden hade med kyrkohistorikern Sven-Erik Pernlers ord "inte haft någon chans". Ett halvt millennium senare lever minnet av dramat i kapitelhuset kvar, i ett med tinnar och torn rustat sagoslott, uppkallat efter dess förste byggherre drotsen Bo Jonsson Grip (e.1330-1386), Sveriges genom tiderna rikaste man. Uppfört av tegel och sten från Mariefreds kartusiankloster och andra närliggande kyrkliga anläggningar står riksklenoden där på sin holme. Färgat av Vasabrödernas strider, Gustaf III:s teatermani och slottsarkitekten Fredrik Lilljekvists visioner som åren kring 1900 snyggade till

Gripsholm på ett lite Sörgårdsidylliskt sätt.

